

Elżbieta Pietruska-Madej

Nauka i metodologia

**Teresa Grabińska i Mirosław Zabierowski [red.],
Analizy metodologiczne w nauce, Seria: COS-
MOS–LOGOS, t. 4. Oficyna Wydawnicza Po-
litechniki Wrocławskiej, Wrocław 1997, s. 137.**

Staraniem Oficyny Wydawniczej Politechniki Wrocławskiej ukazał się kolejny, czwarty tom z serii wydawniczej COSMOS–LOGOS. Pisząc niniejszą notę chcę na wspomnianą oficynę zwrócić uwagę tych filozofów nauki, którzy poszukując lektury pomijają zwykle ofertę wydawnictw związanych z uczelniami technicznymi. Poświęcone filozofii nauki książki Oficyny Wydawniczej Politechniki Wrocławskiej niewątpliwie zasługują na zainteresowanie czytelnika. Wystarczy przypomnieć, że wydana tu książka Teresy Grabińskiej, zatytułowana *Teoria, model, rzeczywistość*, została uznana za najlepszą polską książkę z filozofii przyrody z lat 1990–1994 i jako taka została wyróżniona w 1995 r. nagrodą im. Mikołaja Kopernika Polskiej Akademii Umiejętności.

COSMOS–LOGOS – to seria redagowana przez Teresę Grabińską i Mirosława Zabierowskiego. Nowy, czwarty tom tej serii nosi tytuł *Analizy metodologiczne w nauce*. Jest to praca zbiorowa zawierająca jedenastce rozpraw i trzy recenzje.

Autorom tych rozpraw bliska jest tradycja Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Koncentrują się na nauce współczesnej, niekiedy sięgając do materiału historycznego, starają się oni uprawiać metodologię w duchu tej tradycji. Wymaga to oczywiście aktualizacji i wzbogacenia tradycyjnej metodologii o pojęcia i kategorie niezbędne wtedy, gdy się chce mówić o nauce współczesnej.

Autorów prac umieszczonych w omawianej książce interesuje rola metodologii nauk w konstruowaniu teorii wiedzy. Metodologia – ich zdaniem – ma do spełnienia ważną rolę, bowiem w porównaniu z uogólniającą perspektywą filozofii nauki analizy metodologiczne charakteryzuje wyższy poziom dokładności i ściślejsza więź z tym,

co rzeczywiście ma miejsce w nauce. I tak np. Teresa Grabińska pisze: „Badanie relacji pomiędzy teorią i doświadczeniem, zwracanie uwagi na model, jako łącznik między praktyką badawczą (która produkuje prawa empiryczne) a wiedzą teoretyczną (która się rozwija dzięki modelowaniu) należy do stałego repertuaru tych metodologów i filozofów nauki, którzy nie tracą kontaktu z tym, co się w nauce naprawdę dzieje” (s. 4).

We współczesnej literaturze filozoficznej można znaleźć na temat nauki wypowiedzi po prostu niedorzeczne czy opinie wręcz mityczne. Traktowane niekiedy z największą powagą świadczą o tym, jak niewielka jest wiedza filozofów o realiach nauki. Tymczasem uprawianie filozofii nauki bezwzględnie wymaga tej wiedzy – podkreślają redaktorzy tomu. Twierdzą więc dalej, że filozofię nauki można uprawiać tylko w powiązaniu z badaniami nad konkretną dyscypliną naukową. Nawiązując zaś do Ajdukiewiczowskiego rozumienia zadań tzw. metodologii twardej, zwracają uwagę na to, że należy analizować teorie, także najnowsze, pod kątem ich spójności, konsekwencji, relacji do istniejącej wiedzy teoretycznej oraz do doświadczenia itp.

Dzięki badaniom tego typu uzyskuje się wyniki ważne nie tylko dla metodologów, lecz także dla przedstawicieli tej konkretnej dyscypliny szczegółowej, z której czerpano materiał do analiz. Badania tego rodzaju są bowiem w znacznym stopniu zbieżne z czysto teoretycznym nurtem tej dyscypliny, ale wyrastają z potrzeby jej metateoretycznego oglądu (por. s. 5).

Pełniejszą wykładnię poglądów na temat zadań metodologii znajdzie czytelnik w artykule, który otwiera zbiór i który został napisany przez jego redaktorów. Dalsze teksty – to już szczegółowe analizy metodologiczne, w których podejmuje się różne problemy związane z rozwojem nauk.

W kilku wypadkach przedmiotem tych analiz jest materiał zaczerpnięty z fizyki. Teresa Grabińska bada np. mechanizm powstawania nowej wiedzy, koncentrując się na przewrocie relatywistycznym w fizyce, powstaniu kinematyki relatywistycznej, przy czym uwzględnia nie tylko dzieło Einsteina, lecz także innych uczonych, np. Poincarégo. Józef Kajfosz przypomina w swym tekście zastrzeżenia kierowane pod adresem standardowej interpretacji szczególnej teorii względności, przedstawia interpretację alternatywną i ukazuje jej interesujące konsekwencje. Norberta Smyraka i Stanisława Kazimira interesuje relacja odpowiedności (zwana inaczej „relacją korespondencji”) pomiędzy optyką a mechaniką, a rezultaty ich badań znajdujemy w pracy „Od optyki do mechaniki. Nowe wyprowadzenie równania Schroedingera”. Z kwestią korespondencji, w jej wymiarze formalnym, zachodzącej pomiędzy dwiema różnymi teoriami, wiąże się problematyka pracy Norberta Smyraka i Mirosława Zabierowskiego. Krytyczni wobec przyjętej dziś interpretacji teorii nadprzewodnictwa autorzy przedstawiają własną propozycję w tym zakresie.

Inne prace nie są już związane z fizyką. Praca z metodologii matematyki, napisana przez Jana Mikiewicza, dotyczy podstaw statystyki matematycznej, w szczególności jej przedmiotu. Mirosława Zabierowskiego natomiast interesuje dziedzina szczególna

w tym sensie, że niezbyt często bywa ona przedmiotem badań metodologa. Idzie o astronomię, jako że pewne swoiste cechy tej dziedziny sprawiają, iż metodolog napotyka tu na szczególne trudności, jak te chociażby, które wiążą się z pojęciem grupy galaktyk.

Odmienne co do charakteru, zarówno pod względem treści jak i przedmiotu badań są dwie kolejne prace: Krzysztofa Brzechczyńska „O ewolucji społeczeństw socjalistycznych. Próba wstępnej konceptualizacji” oraz Stanisława Kazimira „Systemiczne i etyczne kategorie analiz dziejów. Studium uniwersalistyczne II”. Obaj autorzy, których zainteresowania skłaniają się ku pewnym problemom historiozoficznym, podejmują w tych pracach kontrowersyjne kwestie związane z przemianami historyczno-społecznymi w Polsce lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych.

Wymiar bardziej ogólny mają rozważania zawarte w artykułach Marka Sikory oraz Tihamera Margitaya. Pierwszy z tych autorów, w pracy „Semantyka nauki a metodologia nauki”, bada rolę języka w procesie tworzenia naukowego obrazu świata, analizuje różne koncepcje znaczenia i związane z nimi sporne kwestie. Tihamera Margitaya natomiast interesuje problematyka prawdy, toteż podejmuje on w swej pracy zarówno kwestie związane z definicją prawdy, jak i z jej kryterium.

Ta najkrótsza z możliwych prezentacja poszczególnych prac zawartych w zbiorze pokazuje, iż cechuje go znaczna różnorodność tematyczna. Powstrzymam się w tej niewielkiej nodzie od analiz i ocen związanych z sposobem potraktowania poszczególnych tematów. Zauważę tylko, że poza rzetelnymi analizami znajdziemy też w omawianej książce idee nowe i inspirujące. I jedno, i drugie winno – jak sądzę – skłaniać do jej lektury.